

Bu belge Avrupa Komisyonu 2019 Türkiye Raporu'nda sivil toplumu ilgilendiren içeriği paylaşmaktadır; ancak TÜSEV'in kurumsal fikirlerini yansıtmamaktadır. Çevirisi Avrupa Birliği Başkanlığı tarafından yayımlanan 2019 Türkiye Raporu'nun tamamına [buradan](#) ulaşabilirsiniz.

2. ÖNCELİKLİ TEMEL İLKELER: SİYASİ KRİTERLER VE HUKUKUN ÜSTÜNLÜĞÜ KAPSAMINDAKİ FASILLAR

2.1. Demokratik kurumların işleyişi ve kamu yönetimi reformu

2.1.1 Demokrasi

Sivil Toplum

Özellikle, insan hakları savunucuları da dâhil çok sayıda aktivistin tutuklandığı bir ortamda devamlı bir baskı ile karşı karşıya kalan sivil toplum alanında ciddi bir gerileme olmuştur. Ayrıca, bağımsız sivil toplum kuruluşları aleni şekilde damgalanmakta ve gösterileri ile diğer toplanma biçimleri mükerrer olarak yasaklanmaktadır. Temel haklar ve özgürlükler alanında çalışan sivil toplum kuruluşlarının alanı daha da daralmıştır. Olağanüstü hâl kapsamında kapatılan hak temelli örgütlere bu kapsamda gerçekleştirilen el koymalar ile ilgili hiçbir hukuk yolu sağlanmamıştır. Buna rağmen, sivil toplum aktif olmayı sürdürmüş ve mümkün olduğu ölçüde kamusal yaşama katılmıştır. Hükümet yanlısı kuruluşlar daha belirgin bir rol üstlenmeye ve temsil imkânı bulmaya devam etmiştir. Ulusal ve uluslararası hükümet dışı kuruluşlara yönelik idari zorluklar, sivil toplum faaliyetlerine zarar vermeye devam etmiştir. TBMM İç Tüzüğü'nde değişiklik yapılmasını müteakip, sivil toplum kuruluşları Ekim'den bu yana, Meclis komisyonlarındaki yasamaya ilişkin istişare süreçlerinin dışında bırakılmaktadır. Özellikle yeni mevzuat ve politikaların geniş yelpazedeki sivil toplumla istişare edilmesine yönelik sistemli ve kapsayıcı mekanizmalar mevcut olmalı ve bu mekanizmalar düzenli bir şekilde kullanılmalıdır.

Güçlü ve çeşitlilik içeren bir sivil toplum, demokratik sistemin çok önemli bir bileşenidir ve devlet kurumları tarafından bu şekilde kabul edilmeli ve bu çerçevede hareket edilmelidir. Türk sivil toplum kuruluşları (STK'lar), özellikle eğitim, kadınların iş gücüne katılımı, etnik ve sosyal hoşgörü konusunda farkındalık yaratma ve mültecilere destek alanlarında olmak üzere, ülkenin karşı karşıya olduğu temel zorluklara ilişkin önemli katkılar sağlamaya devam etmiştir. İnsan hakları alanında faaliyet gösteren sınırlı sayıda STK mevcuttur.

Ancak, özellikle aktivistlere ve insan hakları savunucularına yönelik çok sayıda gözaltı ve tutuklamanın ardından sivil toplum, giderek artan bir baskıyla karşı karşıya kalmaya devam etmiştir. Bir yıldan fazla süredir hakkında bir hüküm olmaksızın cezaevinde tutulan, önde gelen insan hakları savunucusu Osman Kavala ve diğer 15 insan hakları aktivisti hakkındaki iddianame oldukça kaygı vericidir ve sivil toplum kuruluşlarının faaliyet göstermeye çalıştığı kamusal alanda daralma ve belirsizlik yaşandığının göstergesi niteliğindedir. Bazı basın kuruluşlarında, uluslararası bağışçıların maddi yardımlarını kabul etmeleri de dâhil olmak üzere söz konusu aktivistler hakkında başlatılan karalama kampanyalarının tekrarlanması ciddi endişe yaratmaktadır. Ayrıca, cezaevinde bulunan insan hakları savunucuları hakkındaki gizli dosyalar, dava süreci devam ederken üst mercilerle yakın bağları olan medya kuruluşları tarafından sızdırılmaya devam etmiştir. Hakaret içeren söylemler, Türkiye'nin hukuka uygunluk ve masumiyet karinesini gözetmesi konusunda ciddi şüphe uyandırmaktadır. Sığınmacılara insani yardım sağlayanlar dâhil, uluslararası hükümet dışı kuruluşlar da Türkiye'deki çalışmalarında zorluklarla karşılaşmışlardır. Olağanüstü hâl KHK'ları ile kapatılan sivil toplum kuruluşlarının mal varlıklarına el konulmasına ilişkin olarak etkili bir çözüm yolu henüz bulunmamaktadır.

İçişleri Bakanlığı bünyesindeki Dernekler Dairesi Başkanlığı kaldırılarak, yerine Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Sivil toplum için kapsayıcı bir strateji hazırlanması veya yasal çerçevenin iyileştirilmesi dâhil, bu birimin yetki ve öncelikleri belirsizliğini korumaktadır. Ekim 2018’de yayımlanan Dernekler Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik ile bütün derneklerin tüm üyelerini (sadece yönetim kurulu üyelerini değil) İçişleri Bakanlığının bilgi sistemine kaydetmesi zorunlu kılınmaktadır. Bu durum, AGİT/Avrupa Konseyinin örgütlenme özgürlüğüne ilişkin kılavuz ilkeleri ile uyumlu değildir.

Sivil toplumun ve örgütlenme özgürlüğünün önündeki diğer engeller devam etmektedir. İlgili makamlar tarafından STK'lara getirilen külfetli idari prosedürler mevcudiyetini sürdürmektedir. Türkiye’de bulunan sığınmacıların ihtiyaçlarına yönelik çalışmalar yapan STK’ların çalışmalarının kolaylaştırılmasına yönelik hükümler de dâhil olmak üzere, derneklerin tescilini, gerekli izinlerin alınmasına ilişkin usulleri ve derneklerin işleyişini kısıtlayan hükümlerin bu doğrultuda gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Yardım Toplama Kanunu, sivil toplum kuruluşlarını yardım toplama faaliyetlerinden caydıran ağır şartlar getirmektedir. Bu şartlar, her bir yardım toplama faaliyeti için önceden izin alma ve objektif olmayan kriterler temelinde uzun süren yetkilendirme süreçlerini de kapsamaktadır. Kamu fonları şeffaf bir şekilde dağıtılmamakta ve ilgili süreçler, sivil toplum kuruluşlarının ve diğer paydaşların her aşamaya tam olarak katılmasına imkân vermemektedir. Mevcut vergi sistemi, vakıfların ve derneklerin faaliyette bulunmasını ve gelişmesini zorlaştırmaktadır. “Kamu yararı” (dernekler için) veya “vergi muafiyeti” (vakıflar için) statüsü belirsiz bir şekilde tanımlanmıştır ve karar alma süreci şeffaf değildir. Mevcut Türk mevzuatı çerçevesinde, Türk sivil toplumuna mali destek sağlayan yabancı bağışçılar için hareket ortamı, Gezi davasında olduğu gibi, temelsiz aleni iddialar nedeniyle giderek daralmaktadır.

Sivil toplumla iş birliğine yönelik kapsamlı bir hükümet stratejisi bulunmamaktadır. Sivil toplum kuruluşlarına yönelik olarak izlemeden sorumlu bir koordinasyon kurumu, kamu finansmanı konusunda şeffaf bir mekanizma ve mali teşvikler hâlen mevcut değildir. Hak temelli bağımsız sivil toplum kuruluşları, çoğu zaman yasama ve politika oluşturma süreçlerindeki istişarelerin ve izlemenin dışında tutulmaktadır. Sonuç olarak, yasal, mali ve idari ortam sivil toplumun gelişmesine daha fazla olanak sağlamalıdır.

2.1.2. Kamu yönetimi reformu

Kamu yönetimi reformuna yönelik stratejik çerçeve

Türkiye’nin hâlâ kamu mali yönetimini de içeren kapsayıcı bir kamu yönetimi reformu stratejik çerçevesi bulunmamaktadır. Kamu yönetimi reformunun farklı veçhelerine ilişkin çeşitli planlama belgeleri ve sektörel politika belgeleri bulunmakla birlikte, siyasi desteğin olmaması kapsayıcı reform çabalarının önünde engel teşkil etmektedir. Kamu yönetimi reformunu koordine etmek, tasarlamak, uygulamak ve izlemek üzere yasal yetkiye sahip bir idari birim henüz oluşturulmamıştır. Böyle bir birimin, stratejik ve mali planlamanın tutarlılığını sağlamak ve idari hesap verebilirliği etkin bir şekilde ele almak için, Hazine ve Maliye Bakanlığı ile yakın bir eş güdüm içinde olması gerekecektir (bkz. Fasil 32). Önemli planlama belgelerinde reform tedbirlerinin tahmini maliyetlerinin belirtilmemesi nedeniyle, genel kamu yönetimi reformunun mali sürdürülebilirliği güvence altına alınmamaktadır.

Politika geliştirme ve koordinasyon

Yürütmenin, kamu ile herhangi bir istişarede bulunulmadan kapsamlı bir şekilde yeniden yapılandırılması, politika oluşturma sisteminin daha fazla merkezileşmesine neden olmuştur. Merkezi hükûmet kurumları arasındaki politika koordinasyonu güçlü kalmaya devam etmiştir; ancak planlama ve hükûmet performansının bir bütün olarak izlenmesi ve raporlanması hâlen yetersizdir. Hükûmetin genel karar alma sürecine ilişkin usul kuralları ve süreçlerini tanımlayan düzenlemeler mevcut olmadığından, potansiyel olarak politika ve mevzuatın çakışması riski söz konusudur. Daha fazla katılımı ve hesap verebilirliği sağlamak için devlet daireleri içindeki politika planlama sürecinin iyileştirilmesi gerekmektedir. Sektörel politikalarda danışma ve koordinasyon işlevleri olan dokuz adet Cumhurbaşkanlığı Politika Kurulu oluşturulmuştur, ancak bu kurulların müstakil kamu idareleri ile nasıl bir çalışma ilişkisi içinde olacakları henüz netleşmemiştir. Bu durum, özellikle politika programlarının mali planlama ile sistematik bir bağının olmadığı ekonomik planlamada belirgindir. Mevzuat geliştirme ve politika oluşturma konusunda, kapsayıcı ve kanıta dayalı bir yaklaşım izlenmemektedir. Cumhurbaşkanlığı hükûmet sistemine geçişle birlikte artık kanun teklifi taslağı hazırlanması, Hükûmetin değil milletvekillerinin sorumluluğunda olduğundan bu durum daha da kötüleşmiştir. Kamuyla istişare son derece nadirdir ve bakanlıklar arası eşgüdüm, yeni Cumhurbaşkanlığı sistemi ile birlikte getirilen idari değişiklikler nedeniyle karmaşık hâle gelmiştir.

Kamu mali yönetimi

Özellikle, Kamu İhale Kanunu'na getirilen istisnaların artması, bütçenin geç kabul edilmesi ve vergi politikasında sıklıkla ve habersiz değişiklikler yapılması nedeniyle, kamu mali yönetiminde çok az ilerleme kaydedilmiştir. Mali disiplini sağlamayı amaçlayan bağımsız bir mali kurul henüz oluşturulmamıştır. Yeterli harcama sonrası izleme ve raporlama mevcut olmadığından, önemli kamu yatırım programları şeffaflıktan yoksundur. Bütçe şeffaflığının sivil toplumun katılımı ile daha fazla geliştirilmesi gerekmektedir. (bkz. Fasil 5, 16, 17 ve 32)

İdarenin hesap verebilirliği

Yeni Cumhurbaşkanlığı sistemi kapsamında devlet idaresi yapılanması, Cumhurbaşkanlığına hesap verebilirlik kanalları son derece merkezileştirilmiştir. Yürütmeden sorumlu kurumların çoğu, günlük operasyonel yönetim açısından özerkliğe sahip olsa da resmi olarak bakanlıkların bünyesinde yer almaktadır. Farklı kurumların görev ve sorumlulukları hâlâ tam anlamıyla net değildir ve bu da şeffaflık ve hesap verebilirliği azaltma riskini taşımaktadır. Kurum ve kuruluşların hesap verebilirliği zayıftır ve iç kontrol ve denetim de işlevini en iyi şekilde yerine getirmemektedir (bkz. Fasil 32). Vatandaşların iyi yönetilme hakkının sağlanması amacıyla iç ve dış denetim düzenlemelerinin daha iyi uygulanması gerekmektedir. Kamu Denetçiliği Kurumu gibi gözetim kurumlarının rolünün, re'sen yetkilerinin mevcut olmaması nedeniyle, daha fazla iyileştirilmesi gerekmektedir (bkz. Yönetişim).

Vatandaşların, kamu kurum ve kuruluşlarının sahip olduğu bilgilere erişim hakkı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu ile düzenlenmektedir; bu Kanun uyarınca, bilgilerin herhangi bir talep olmaksızın ifşası gerekmemekte ve devlet sırlarının, ticari sırların ve kişisel verilerin korunması gerekçesiyle geniş muafiyetler öngörülmektedir. Basitleştirilmiş, internet üzerinden erişim sistemine, 2018'de milyonlarca bilgi edinme başvurusu yapılmıştır. Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu, kamu kurum ve kuruluşlarının sahip olduğu bilgilere erişimin reddedilmesi durumunda yapılan itiraz başvurularının değerlendirilmesinden sorumludur. Vatandaşların idari yargıya erişim hakkı ve tazminat hakkı sorun

teşkil etmeye devam etmektedir ve olağanüstü hâl kapsamında alınan tedbirler nedeniyle, birikmiş iş yükünde artış olmuştur.

2.2. Hukukun üstünlüğü ve temel haklar

2.2.1 Fası 23: Yargı ve Temel Haklar

Temel Haklar

İki yıl boyunca insan hakları alanında yaşanan hızlı gerilemenin ardından, Türkiye'deki olağanüstü hâl nihayet 18 Temmuz 2018'de sona ermiştir. Ancak, sonrasında ülkedeki insan haklarının iyileştirilmesine yönelik somut adımlar atılmamıştır. Buna karşılık, olağanüstü hâl sırasında getirilen tedbirlerin birçoğu hâlen yürürlükte ve bunların Türk vatandaşları üzerindeki ciddi ve yıkıcı etkisi hâlen devam etmektedir.

Yasal çerçeve, insan hakları ve temel haklara riayet edilmesine ilişkin genel güvenceleri içermektedir ancak AİHS ve insan hakları ve temel haklara riayet edilmesine ilişkin güvenceler hakkındaki AİHM içtihadıyla uyumlu hâle getirilmesi gerekmektedir. İfade özgürlüğü, toplanma özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü, usuli haklar ve mülkiyet hakları alanlarında ciddi gerileme devam etmiştir. Gazeteciler, akademisyenler, insan hakları savunucularının faaliyetlerine ve eleştirel seslere getirilen geniş kapsamlı kısıtlamalar, söz konusu özgürlüklerin uygulanmasını olumsuz anlamda etkilemekte ve bu durum otosansüre neden olmaktadır. Olağanüstü hâlin kaldırılmasının hemen ardından yürürlüğe konulan mevzuat, gözetimdeki kişileri kötü muameleden koruyan önemli güvenceleri ortadan kaldırarak kötü muamelede bulunan kişilerin suçlarının cezасız kalması riskini de artırmıştır. Hakların uygulanması; insan hakları ve özgürlüklerin korunmasından sorumlu kamu kurumlarının parçalı yapısı, bağımsızlıklarının kısıtlı olması ve yargının bağımsız olmaması nedeniyle engellenmektedir.

Avrupa Konseyi, Türkiye'de temel haklara riayet edilip edilmediğini izlemeye devam etmiştir. Kurumsal bağımsızlığın olmaması, inceleme usullerinin uzun sürmesi ile yeterli düzeyde bireyselleştirilmiş kriterlerin ve uygun savunma araçlarının bulunmaması, Olağanüstü Hâl İşlemleri İnceleme Komisyonunun ihraçlara ilişkin olarak etkili bir çözüm yolu sağlayamamasına yol açmıştır.

Türkiye, insan haklarına ilişkin uluslararası mekanizmaların çoğuna taraftır. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin İhtiyari Protokolü ve Bütün Kişilerin Zorla Kaybedilmeden Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme henüz onaylanmamıştır. Türkiye Büyük 32 Millet Meclisi, 2017'de Çocuk Hakları Sözleşmesi İhtiyari Protokolü'nü onaylamış ve Protokol Mart 2018'de yürürlüğe girmiştir.

Olağanüstü hâlin kaldırılmasının ardından Türkiye, Ağustos 2018'de Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi'ne yaptığı derogasyon bildirimlerini geri çekmiştir.

2018'de, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), çoğunlukla adil yargılanma hakkı (41), ifade özgürlüğü (40), özgürlük ve güvenlik hakkı (29), toplanma ve örgütlenme özgürlüğü (11), gayriinsani veya küçültücü muamele (11) ve işkencenin yasaklanması (10) olmak üzere 142 davada (146 davadan) Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) ihlal edildiğine karar vermiştir. Rapor döneminde, AİHM'e 6.717 yeni başvuru kaydedilmiştir. Ocak 2019 itibarıyla, Mahkemede bekleyen derdest davaların sayısı toplam 7.107'dir. Hâlihazırda, güçlendirilmiş izleme usulü kapsamında Türkiye'ye karşı açılan 410 dava devam etmektedir.

İnsan haklarının geliştirilmesi ve uygulanması konusunda, insan haklarıyla ilgili iki temel kurum olan Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK) ve Kamu Denetçiliği Kurumu şikâyetleri almaya devam etmiştir. Her iki kurumun müdahale kapsamları arasındaki temel fark, bireysel başvuru usulüne ilişkindir. Kamu Denetçiliği Kurumu, yalnızca kamu idaresinin verdiği kararlara ilişkin şikâyetleri ele almaktadır. TİHEK ise Kamu Denetçiliği Kurumunun yetki alanına giren başvuruları kabul etmemektedir. Bu bakımdan, söz konusu başvuruların ele alınmasında Kamu 33 Denetçiliği Kurumunun etkinliğinin ve kapasitesinin geliştirilmesi gerekmektedir. TİHEK üyelerinin Mart 2017’de atanmasının ardından kurum, uygulama mevzuatının kabul edilmesiyle birlikte 2018’de faaliyete geçmiştir.

TİHEK, aldığı 401 başvurudan iki tanesini sonuçlandırmıştır; ayrıca 27 ziyaret gerçekleştirmiş olup bazı gözaltı merkezleri, cezaevleri ve yaşlılar için bakım evlerine yaptığı beş ziyarete ilişkin olarak raporlar yayımlamıştır. Başvuruların ele alınmasında kurumun hızı ve etkinliği, darbe girişimi sonrasında çok sayıda hak ihlali iddiası olması nedeniyle özellikle endişe yaratmaktadır.

Bu kurumların hiçbirisi operasyonel, yapısal veya mali bağımsızlığa sahip değildir ve üyeleri Paris İlkelerine uygun biçimde atanmamaktadır. Bugüne kadar TİHEK, İnsan Haklarının Korunması ve Güçlendirilmesinden Sorumlu Ulusal Kurumlar Uluslararası Koordinasyon Komitesine akreditasyon başvurusunda bulunmamıştır. Türkiye ivedilikle, tüm insan hakları ihlali iddialarının etkili bir şekilde ele alınmasını ve bunlara ilişkin işlem başlatılmasını ve yürütülmesini sağlamalı ve söz konusu kurumların, Paris İlkelerine ve Eşitlik Organları Standartları konusunda 22 Haziran 2018’de kabul edilen Avrupa Komisyonu Tavsiyesine tam olarak riayet etmesini temin etmelidir.

AİHS ihlallerinin Önlenmesine İlişkin 2014 Eylem Planı’nın uygulanması sınırlı düzeyde kalmıştır. Uygulama raporları kamuya açıklanmamaktadır. Bu durum, uygulamadan sorumlu kurumların hesap verebilirliğini sınırlandırmaktadır. Bir öncekinin süresi sona erdiğinden, Türkiye’nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ihlallerinin Önlenmesine İlişkin Eylem Planı’nı güncellemesi gerekmektedir. Olağanüstü hâl sırasında ve sonrasında getirilen ve Avrupa standartları ile uyumlu olmayan mevzuat değişiklikleri, özellikle ifade özgürlüğü, toplanma özgürlüğü, adil yargılanma hakkı, etkili hukuk yollarına başvurma hakkı ve mülkiyetin korunması hakkını engellemeye devam etmektedir.

TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, askeri cezaevleri de dâhil olmak üzere, önceden izin almaksızın cezaevlerini ziyaret etme ve gözlemlene konusunda yetkili olup rapor döneminde üç cezaevini ziyaret etmiş ve iki rapor yayımlamıştır. 2018’de insan hakları ihlali iddiasıyla Komisyona 2.229 başvuru yapılmıştır. Bunlardan 1.305’i, önceki yasama döneminde ve kalanı, Haziran 2018 seçimlerinden sonra olmak üzere yapılmıştır.

İnsan hakları savunucuları; sindirme, kovuşturma, şiddet saldırıları, tehditler, takip, uzun süreli keyfi gözaltı ve kötü muameleye maruz kalmaya devam etmektedir. Sivil toplum temsilcileri, gazeteciler, avukatlar, akademisyenler ve diğer kişilere yönelik gözaltı ve tutuklamaların sıklığı ve sayısı, sivil toplum alanının giderek daralmasına yol açmaktadır. Hükûmetin, muhalif ya da alternatif görüş alanının daraltılması amacıyla olağanüstü hâl uygulamasına devam etmesi, rapor döneminde toplumda bir sindirme ortamının yaşanmasına neden olmuştur.

Olağanüstü hâlin kaldırılmasının ardından Temmuz 2018’de kabul edilen bir kanun, 15 günü geçmemek üzere ildeki belirli yerlere giriş ve çıkışı sınırlandırmak ve güvenlik sebepleriyle belirli yerlerde veya saatlerde dolaşmayı veya toplanmayı engellemek amacıyla valilere geniş yetkiler

vermektedir. Büyükkada'da 10 insan hakları savunucusundan oluşan bir grup ile Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi eski yöneticisinin terör örgütüyle bağlantıları olduğu suçlamalarıyla yargılandıkları davalar rapor döneminde devam etmiştir. Anadolu Kültür Derneği Yönetim Kurulu Başkanı Osman Kavala'nın tutukluluk hali, bir yılı aşkın süre boyunca herhangi bir iddianame olmaksızın devam etmiştir. Osman Kavala ve sivil toplum kuruluşlarının 15 üyesi hakkındaki 34 iddianame, Mart 2019'da mahkemeye sunulmuştur. Davada dosyasındaki gizlilik kararı nedeniyle avukatları, davanın detaylarına erişememiştir.

İnsan hakları savunucularına ve sivil ve siyasi aktivistlere hukuki yardım sağlayan avukatlar, görevlerini yaparken büyük engellerle karşılaşmakta ve yakalanma, gözaltına alınma ve haklarında kovuşturma başlatılması riski ile karşı karşıya kalmaktadır.

İfade özgürlüğü

Türkiye, bu alandaki uyumda erken aşamadır ve bu alandaki ciddi gerileme devam etmiştir. Olağanüstü hâl kapsamında ve sonrasında alınan kısıtlayıcı tedbirler uygulama açısından orantısız olup basın, sivil toplum ve akademik ortamda muhalif sesleri olumsuz anlamda etkilemiştir. İfade özgürlüğü hakkının kullanılması kayda değer ölçüde engellenmiştir. Özellikle ulusal güvenlik ve terörle mücadeleye ilişkin hükümler olmak üzere mevzuat ve uygulanması, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihadıyla örtüşmemektedir. Gazeteciler, insan hakları savunucuları, avukatlar, yazarlar ve sosyal medya kullanıcılarına karşı açılan davalar devam etmiştir. Temmuz 2018'de yayımlanan ve daha önce Başbakanlığa bağlı Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü'nün görev ve sorumluluklarında değişiklik yapan bir KHK ile basın kartı verme yetkisi Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığına devredilmiştir. AB'den çok sayıda gazetecinin basın kartlarının yenilenmesinde gecikmeler yaşanmıştır.

Çok sayıda medya kuruluşunun kapatılması veya hükümet tarafından bu kuruluşlara kayyum atanması sonucunda ortaya çıkan zararları tazmin edebilmek için herhangi bir tedbir alınmamıştır. Çok sayıda (hâlen cezaevinde bulunan 160'ın üzerinde) gazetecinin tutuklu olması ciddi endişe kaynağıdır. İnternet Kanunu'na ve genel yasal çerçeveye dayanılarak, uygun olmayan şekilde geniş kapsamlı gerekçeler temelinde ve mahkeme kararı olmaksızın internet içeriğinin engellenmesine ve kaldırılmasına devam edilmiştir. Sulh ceza hâkimlerinin münferiden verdiği kararlara dayanan internet içeriğinin kaldırılması veya engellenmesine yönelik talepler üzerindeki yargı denetimi, söz konusu mahkemelerin yapısı göz önünde bulundurulduğunda endişe yaratmaktadır. Yaklaşık 170.000 sitenin engellendiği bildirilmiştir. 2016'da (2.708) ve 2017'de (166) ve 2018'de (175) olmak üzere çok sayıda basın çalışanı (gazeteciler, mühendisler, ses ve görüntü teknisyenleri, vb.) işten atılmıştır.

Gazetecilerin sindirilmesi

Geçmiş yıllarda da olduğu gibi, basın kuruluşları üzerindeki baskı, tutuklamalar, gözaltılar, kovuşturmalar ve basın personelinin ihracı devam etmiştir. Basın personeli üzerindeki sansür ve otosansür devam etmiştir. Şubat 2019 itibarıyla, cezaevlerinde bulunan gazetecilerin sayısı yaklaşık 160'tır. Sivil toplum, gazetecilere ve basın kuruluşlarına yönelik tehditleri ve fiziksel saldırıları belgelemiştir. Hükümet, editoryal bağımsızlığa müdahale etmekte ve hükümete muhalif gazetecilerin görevine son verilmesi için basın kuruluşları üzerinde baskı kurmaktadır. Devlet, özel basın şirketlerini doğrudan ya da dolaylı olarak devralmış veya kapatmıştır. Yayın araçlarına erişimde kısıtlamalar mevcuttur ve hükümete muhalif TV ve radyo kanallarına para cezası uygulanmakta ve bu kanallar kapatılabilmektedir.

Ceza adaleti sistemi, gazetecilerin genel içerikli terör bağlantısı, kamu görevlilerine hakaret ve/veya devlete karşı suç işlemek suçlamalarıyla haklarında kovuşturma başlatılmasına ve hapis cezasına çarptırılmalarına imkân vermiştir. Adil yargılanma hakkı ve masumiyet karinesi ilkesi, siyasi davalarda her zaman gözetilmemiştir (bkz. Yargı) İddianameler ile isnat edilen suçlar arasında genellikle bağlantı kurulamamıştır ve kamuoyunca yakından takip edilen bazı davalarda sanıkların savunmaları mahkeme tarafından dikkate alınmamıştır. Birçok davada gizlilik kararının alınması, şüphelilere yönelik suçlamaların ancak iddianame hazırlandığında kendilerine ve avukatlarına iletilmesi nedeniyle, adalete erişimi ve savunma hakkını sekteye uğratmıştır. Bazı davalarda, iddianamenin hazırlanması bir seneden fazla sürmüştür. Diğer yandan, gazetecilerin ya da sivil toplum örgütü üyelerinin kovuşturma dosyalarındaki ayrıntıların ana akım medyada yer alması, bu kişiler hakkındaki karalama kampanyalarının genişlemesine ve masumiyet karinesi ilkesinin ihlal edilmesine yol açmıştır.

Muhafif gazeteler ve bu gazetelerde çalışan gazeteciler aleyhinde davalar açılmaya devam etmiştir. Şubat 2018'de, Cumhuriyet Gazetesinden on sekiz gazeteci hüküm giymiştir. Sınırlı sayıdaki diğer yazar ve gazeteciler hakkında da tutuksuz yargılanmak üzere serbest bırakılma kararları gecikmeli olarak verilmiştir. Devam eden bazı davalar yürütmenin yorumlarına maruz kalmıştır.

Yasama ortamı

Yasal çerçevede ve mevzuatın uygulanmasında, medya ve internette ifade özgürlüğünü güvence altına alan hiçbir gelişme olmamıştır. Terörle mücadele, internet ve istihbarî hizmetlerle ilgili mevzuat ve Türk Ceza Kanunu, ifade özgürlüğünü engellemektedir ve Avrupa standartları ile 38 uyumlu değildir. Ceza mevzuatında, Cumhurbaşkanı'na ve üst düzey siyasetçilere ve dine hakaret edilmesi gerekçesiyle hâlâ hapis cezası öngörülmektedir. Hapis cezasının yanı sıra, yüksek para cezalarının da başta halka dayalı medya olmak üzere, basın üzerinde caydırıcı etkisi olmuştur. Nefret söylemine ilişkin, AİHM içtihadıyla uyumlu olmayan mevzuatın iyileştirilmesi gerekmektedir.

İnternet Kanunu ve genel yasal çerçeve, yürütmenin, uygun olmayan şekilde geniş kapsamlı gerekçeler temelinde ve mahkeme kararı olmaksızın internet içeriğini engellemesine imkân vermektedir. Mart 2018'de yapılan değişikliklerle, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu uhdesinde bulunan yayınlara ilişkin düzenlemenin kapsamı, yurt dışından yayın yapanlar da dâhil olmak üzere, tüm çevrimiçi medya hizmet sağlayıcılarının ve platform operatörlerinin yayın hizmetlerini de içine alacak şekilde genişletilmiştir. Değişikliklerle ayrıca, Radyo ve Televizyon Üst Kuruluna internet ortamında yapılan yayınlara yasak getirme yetkisi verilmiştir.

Basın kartı verme yetkisini elinde bulunduran Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü de KHK ile kapatılmıştır. Bu yetki artık Cumhurbaşkanlığına bırakılmıştır. Aralık 2018'de, yeni Basın Kartı Yönetmeliği yayımlanmıştır. Bu Yönetmelik ile akreditasyon kriterleri değiştirilmiş, böylece basın kartı almak zorlaştırılırken bu kartın iptal edilmesi kolaylaştırılmıştır. Aralık 2018'de resmi kaynaklar, son üç yılda 1.954 gazetecinin basın kartının iptal edildiğini açıklamıştır. AB'den çok sayıda gazetecinin basın kartlarının yenilenmesinde uzun süreli gecikmeler yaşanmıştır. Bazı gazeteciler, akreditasyonlarının makul bir gerekçe gösterilmeksizin iptal edildiğine tanık olmuştur.

Uygulama/kurumlar

Çok sayıda gazetecinin hapse atılması, basın kuruluşlarının kapatılması, hükümet politikalarının ve yetkililerin eleştirilmesinin suç haline getirilmesi ve internet siteleri ile içeriklerinin engellenmesi de dâhil olmak üzere, ifade ve basın özgürlükleri ciddi biçimde kısıtlanmaya devam etmiştir.

Cumhurbaşkanı'na hakaret iddiasıyla gazeteciler, yazarlar, sosyal medya kullanıcıları, toplumun diğer kesimlerinin üyeleri ve hatta çocuklara yönelik kovuşturmalarda çarpıcı bir artış meydana gelmiştir. Söz konusu davalar genellikle hapis cezası, cezanın ertelenmesi veya adli para cezasıyla sonuçlanmıştır. Benzer biçimde bir gazeteci, ülkenin eski başbakanının ve oğullarının ticari faaliyetleriyle ilgili ayrıntıları ortaya çıkaran offshore vergi cennetleri hakkındaki araştırması nedeniyle "hakaret ve aşığılama" suçundan hapse mahkûm edilmiştir. İnsan hakları savunucularının basın açıklamalarına dayanan mahkûmiyet kararları verilmeye devam etmiştir.

Sınır Tanımayan Gazeteciler tarafından hazırlanan Dünya Basın Özgürlüğü Endeksi'nde 180 ülke arasında geçen sene 155. sırada olan Türkiye, bu sene 157. sırada yer almıştır.

Gazeteci/yazarların yargılandığı Zaman davası Temmuz 2018'de sona ermiş ve tüm sanıklar darbeye teşebbüs suçundan beraat etmişlerdir. Davayla ilgili temyiz süreci devam etmektedir. Ekim'de, İstanbul İstinaf Mahkemesi, aralarında ünlü yazarlar ve aydınlar Nazlı Ilıcak, Ahmet Altan ve Mehmet Altan'ın da bulunduğu altı şüpheli hakkında Gülen hareketiyle bağlantıları nedeniyle verilen ağırlaştırılmış müebbet cezalarını onamıştır. Haziran 2018 sonunda, Mehmet Altan adli kontrol şartıyla serbest bırakılmıştır. Bölge adliye mahkemelerinin, Anayasa Mahkemesi ve AİHM kararlarını görmezden gelmeye devam etmesi endişe vericidir. Aslında, Ocak 2018'de Anayasa Mahkemesi yukarıda adı geçen gazetecilerden ikisinin özgürlük haklarının ve ifade özgürlüğü haklarının ihlal edildiğine ve tutukluluk hallerinin devamının gerekli ve orantılı bir tedbir olarak 39 değerlendirilemeyeceğine hükmetmiştir. Alt derece mahkemeler, Anayasa Mahkemesinin verdiği kararın bir "yetki gaspı" olduğunu ve dolayısıyla kabul edilemeyeceğini iddia ederek sanıkların serbest bırakılmasını reddetmiştir.

Ağustos 2018'de Türkiye'nin Mali Suçları Araştırma Kurulu, kötüleşen ekonomik duruma ilişkin haberlerin yayılması üzerinde caydırıcı etki yaratmak için, amacı ekonominin manipüle edilmesi olan "yalan haber" olarak nitelendirdiği haberler ile ilgili ayrı bir inceleme başlatırken, İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı da "ekonomik güvenliği" tehdit eden faaliyetlerde bulunan kişi ya da kişiler hakkında soruşturma başlatmıştır. Sosyal medya paylaşımları nedeniyle açılan soruşturmalarda artış meydana gelmiştir. Ankara ve İstanbul Cumhuriyet Başsavcılıkları, "ekonomik saldırılara hizmet eder mahiyetteki haberler, basılı ve görsel yayınlar ve sosyal medya hesapları" hakkında soruşturmalar başlatmıştır. Davalar, gazetecilerin gözaltına alınması ve tutuklanması yoluyla, Kürt medyası ve Kürt meselesi hakkında haber yapan yayın organları üzerinde oluşturulan baskı devam etmiştir.

Ocak 2016'da, Güneydoğu'daki güvenlik operasyonlarını kınayan ve çözüm sürecinin yeniden başlatılması çağrısı yapan bir bildiriye imza atan "Barış için Akademisyenler" inisiyatifinde yer alanlar hakkındaki davalar devam etmiştir. Davalardan bazıları "terör örgütü propagandası" suçlamalarıyla mahkûmiyet kararlarının verilmesiyle sonuçlanmış; hükmün açıklanmasının geriye bırakılmasını kabul etmeyen iki akademisyenin davaları dışında, verilen cezalar ertelenmiş; söz konusu akademisyenlerden biri Mayıs'ta cezaevine girmiştir. Üniversite öğrencileri aleyhinde, ifade özgürlüğüyle bağlantılı çeşitli suçlardan açılan davalar, AİHM içtihadının gözetilmesi bakımından endişe verecek şekilde devam etmiştir.

En üst düzeydekiler de dâhil olmak üzere, kamu görevlileri tarafından her türlü muhalif sese karşı sert söylemler kullanılması artarak devam etmiştir.

İnternetle ilgili olarak, Twitter Şeffaflık Raporu'nda 2018'in ilk yarısında, 1.464'ün üzerinde tweet'in ve 425 hesabın bloke edildiği ve 13.843 özel hesap hakkında Türk makamları tarafından raporlamada bulunduğu belirtilmiştir. Türkiye'de Nisan 2017'de başlatılan Wikipedia'ya erişim yasağı hâlâ kaldırılmamıştır. Resmi olmayan kaynaklara göre, yalnızca %2'si bir mahkeme kararı ile olmak üzere yaklaşık 244.000 internet sitesi yasaklanmıştır.

Toplanma ve örgütlenme özgürlüğü

Avrupa standartlarıyla uyumlu olmayan ve Türk Anayasası'na bağlı kalmayan mevzuat ve uygulamalarla, toplanma ve örgütlenme özgürlüğü alanında daha fazla gerileme olmuştur. Toplanma özgürlüğü alanındaki geçerli AİHM içtihadının gecikmesizin uygulanması ve ilgili ulusal mevzuatın buna uygun olarak gözden geçirilmesi gerekmektedir. Olağanüstü hâl çerçevesinde çıkarılan mevzuatın uygulanmasıyla idarenin yetkileri, barışçıl toplanma hakkını sınırlayacak şekilde genişletilmiştir. AİHM, Güler v. Türkiye davasında, 2008'deki 1 Mayıs kutlamalarına katıldıktan 41 sonra işyerine dönmediği gerekçesiyle resmi uyarı cezası alan başvuru sahibinin lehine karar vermiştir. Bir başka AİHM kararı olan İmret v. Turkey (no 2) ise Kürt meselesiyle ilgilidir ve terörle bağlantılı suç fiilleri hakkındaki muğlak hükümlerin, - bu dava özelinde Türk Ceza Kanunu'nun 220(7) ve 314. maddeleri temelinde gösterilere katılım - değiştirilmesi çağrısında bulunmaktadır.

Ekim 2018'de kabul edilen ve derneklere tüm üyelerini ilgili makamlara açıklama zorunluluğu getiren yönetmelik tartışmalıdır ve örgütlenme özgürlüğü ve özel hayatın gizliliği gibi anayasal güvenceleri ihlal etmektedir. Türkiye Barolar Birliğinin, Türk Tabipleri Birliğinin ve benzeri başka meslek örgütlerinin bütçeleri, doğrudan Cumhurbaşkanlığına karşı sorumlu olan Hazine ve Maliye Bakanlığının yönetimindeki "Tek Hazine Kurumlar Hesabı"na dâhil edilmiştir. Bu durum, mali kaynaklarının yürütmenin denetimi altında bulunması halinde bu örgütlerin çalışmalarını etkin biçimde sürdürüp sürdüremeyecekleri konusunda şüpheler oluşmasına neden olmaktadır. Bazı anma töreni ve toplantılara izin verilirken, Kürt meselesi ile ilgili olan veya muhalif gruplar tarafından düzenlenen birçok etkinlik ve gösteri güvenlik gerekçesiyle yasaklanmıştır. İzinsiz şekilde düzenlenen bu tür gösteriler, emniyet güçleri tarafından zaman zaman güç kullanılarak dağıtılmıştır. Sözde "Ermeni Soykırımını Anma Günü"ne yönelik girişimler sırasında, İstanbul Valiliğinin "soykırım" ifadesinin yapılan açıklamalardan çıkarılması talebinin etkinlikleri düzenleyenler tarafından reddedilmesi nedeniyle, yıllardan beri ilk kez, sert polis müdahaleleriyle sonuçlanan sıkıntılar yaşanmıştır. 1 Eylül'de Diyarbakır'da geniş katımlı Dünya Barış Günü etkinliğine izin verilirken, Türkiye çapında pek çok başka etkinlik yasaklanmıştır. Ağustos'ta, geçmişi 1990'lara uzanan ve faili meçhul cinayetler ile kayıp kişileri protesto etmek amacıyla gerçekleştirilen "Cumartesi Anneleri" barışçıl toplantıları İçişleri Bakanlığı tarafından yıllar sonra yasaklanmıştır. Eylül 2018'de, İstanbul'daki üçüncü havalimanı inşaatında çalışan ve olumsuz çalışma koşulları ve ölümle sonuçlanan 30'dan fazla iş kazası yaşanması nedeniyle iş bırakan 500 işçi, polislin biber gazı kullandığı müdahalesinin ardından geçici olarak gözaltına alınmıştır ve yargılanmayı beklemektedirler. 62 işçinin yargılanmasına devam edilmektedir. Çeşitli illerdeki valiler, etkinlik ve toplantıları yasaklamak amacıyla olağanüstü hâlin sağladığı geniş yetkileri kullanmışlardır. Ankara Valiliğince, Kasım 2017'de tüm LGBTI etkinliklerine getirilen ve LGBTI topluluklarının görünürlüklerini ve barışçıl toplanma haklarını sınırlandıran yasak Nisan 2019'da kaldırılmıştır. Bir temyiz başvurusunun daha önce, Kasım 2018'de reddedilmesine karşın, Ankara'da bir idari mahkeme yasağın kaldırılmasını kararlaştırmıştır. İzinsiz etkinliklere katılan kişilere uygulanan yaptırımların sayısının giderek artması, toplanma ve örgütlenme özgürlüğü hakkını kısıtlayan bir diğer unsur olmuştur.

Ayrımcılık yapmama ilkesi, yasal zeminde yeterince korunmamakta veya tam olarak uygulanmamaktadır. Ayrımcılıkla mücadele mevzuatının uygulanmasından sorumlu TİHEK, Mart 2019'a kadar yalnızca iki karar çıkarmıştır. Nefret suçlarına ilişkin mevzuat, uluslararası standartlarla uyumlu değildir ve cinsel yönelime dayalı nefret suçlarını kapsamamaktadır. 2017-2018 öğretim yılında okutulmaya başlanan yenilenmiş ders kitaplarının laiklik/din ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği konularındaki içeriklerine ilişkin soru işaretleri oluşmuştur. Nisan 2016'da Türkiye, bilgisayar sistemleri aracılığıyla işlenen ırkçılık ve yabancı düşmanlığına yönelik fiillerin suç sayılmasına ilişkin Avrupa Konseyi Siber Suçlar Sözleşmesi'nin İhtiyari Protokolü'nü imzalamış olmakla birlikte, bu Protokol hâlen onaylanmamıştır. Türkiye, AİHS ile uyumlu olarak, cinsel yönelim ve kimlik ile ilgili olanlar dâhil, ayrımcılıkla mücadeleye yönelik bir kanunu ivedilikle kabul etmelidir. Türkiye ayrıca, ayrımcılığın genel olarak yasaklanmasını öngören AİHS'nin 12 No.lu Protokolü'nü onaylamalı ve Avrupa Konseyi ırkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe karşı Avrupa Komisyonu tavsiyelerini uygulamalıdır.

Hukuki ve kurumsal çerçevede **kadın-erkek eşitliği** tesis edilmiştir. Ancak, mevzuatın yeterince etkin bir şekilde uygulanmaması ve mevcut destek hizmetlerinin kalitesinin düşük olması sebebiyle, karar alma, istihdam, eğitim ve sağlık gibi alanlarda toplumsal cinsiyet farklılığı varlığını sürdürmektedir. Hükûmet; eğitim, istihdam ve şiddet konularındaki eylem planlarında belirttiği üzere, toplumsal cinsiyet eşitliğinin artırılması yönünde olumlu bazı adımlar atmıştır. Bununla birlikte, bu eylem planları tam anlamıyla uygulanmamıştır ve düzenli bir biçimde denetlenmemektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik güçlü bir siyasi taahhüt bulunmamaktadır: ders kitaplarında ve medyada yer alanlar da dâhil olmak üzere, toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin basmakalıp düşünceler, Türk toplumunda yayılmaya ve kadınların hâlihazırda düşük olan sosyal statüsünü ve kadına yönelik şiddeti teşvik etmeye devam etmektedir. Aile içi şiddetin önlenmesi amacıyla kadın ve erkeklerin eğitilmesine yönelik daha fazla çaba harcanması gerekmektedir. 2018'de, 440 kadın cinsiyet temelli şiddet nedeniyle hayatını kaybetmiştir ve yalnızca 317 kadın cinsel şiddete uğradığı için şikâyetle bulunmuştur. Cinsiyetçi önyargının ve mağduru suçlu ilan eden bir anlayışın yansımaları olabilecek erken yaşta ve zorla yaptırılan evlilikler ve kadına yönelik şiddet davalarında uygulanan takdire bağlı ceza indirimleri ile ilgili ciddi endişe bulunmaktadır. Olağanüstü hâl ilan edilmesinin ardından kadın derneklerinin ve bazı merkezlerin kapatılması, destek hizmetlerinden yoksun kalan kadınlar için ilave güçlükler yaratmıştır.

Çocuk hakları konusunda çok az ilerleme kaydedilmiştir. Çocuk yoksulluğu, çocuk işçiliği, çocuk yaşta evlilik konularına ilişkin problemler, kaliteli eğitime erişim ile şiddetten ve istismardan korunma konusundaki eksiklikler, özellikle aralarında Romanların da bulunduğu en savunmasız gruplar arasında olmak üzere, devam etmektedir. 2013-2017 Ulusal Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı yenilenmemiştir ve uygulanması yakından izlenmemektedir. 2018'e kadar, çocuklara 43 yönelik şiddeti önlemeye yönelik ulusal strateji yürürlükte ancak güncellenmesi veya yenilenmesi gerekmektedir. Çocuklara yönelik cinsel istismar ve kötü muamele vakalarında artışa işaret eden raporlara rağmen, bu konulara yönelik sistematik denetleme ve araştırmalar yetersizdir. Çocuk istismarına ilişkin tüm iddiaların hızlı, etkili ve tarafsız bir şekilde soruşturulması gerekmektedir. Kanunun açık hükmüne karşın hâlâ tüm illerde çocuk mahkemeleri yoktur. Çocuklar için sağlanan adli yardımın kalitesi ve cezaevlerindeki rehabilitasyon faaliyetleri endişe kaynağıdır. Çocuk hakları konusunda çalışan çok sayıda sivil toplum örgütünün olağanüstü hâl ilan edilmesinin ardından kapatılması, mağdurlara yönelik sivil toplum desteğinin azalmasına yol açmıştır.

Engelli kişilerin haklarıyla ilgili olarak, Türkiye kapsayıcı eğitim hizmetlerini teşvik etmek amacıyla kapasite geliştirme çalışmalarına devam etmektedir. Ancak, kapsayıcı eğitim için nitelikli eğitmen kadrosunun bulunmaması büyük bir engel oluşturmaktadır. Erken çocukluk eğitiminde katılım oranı dikkat çekici bir biçimde düşüktür. Düşük maliyetli iş terapisinin ve mesleki rehabilitasyon hizmetlerinin, engelli kişilerin istihdam edilebilirliğinin teşvik edilmesi amacıyla artırılması gerekmektedir. Hükümet, muhtaç durumdaki engelli kişilerin evde bakımlarının sağlanmasına yönelik mali destek planını uygulamayı sürdürmüştür. Ancak, engelli kişilerin bağımsız yaşam için ihtiyaç duydukları kişisel ya da sosyal desteğe erişimleri sınırlıdır. Kamu hizmet sağlayıcılarının, Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi (BMEHS) hakkındaki farkındalıklarının yetersiz olduğu anlaşılmaktadır ve Sözleşme'nin ilkelerinin tanıtılmasına ve uygulanmasına yönelik sistematik bir çalışma yoktur. Engelli Hakları İzleme ve Değerlendirme Kurulunun faal hâle getirilmesi ve çalışmalarını BMEHS'ye uygun bir biçimde yürütmesi gerekmektedir. TİHEK'in engelliliğe dayalı ayrımcılıkla mücadele konusundaki çalışmalarını hızlandırması gerekmektedir. Türk Ceza Kanunu'na göre, bir engellinin kamu hizmetinden yoksun bırakılması, nefret suçu olmadığı sürece, suç teşkil etmemektedir. Engelliler Hakkında Kanun'da eğitim ve istihdama ilişkin ayrımcılığa karşı yaptırımlar tanımlanmamıştır. İller düzeyinde kurulan Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Komisyonları, erişilebilirliği teşvik etmek konusunda etkili olamamıştır. Türkiye'de ruh sağlığına ilişkin mevzuat ve ruh sağlığı kurumlarının izlenmesinden sorumlu bağımsız bir yapı bulunmamaktadır. Türkiye, engellilerin durumuna ilişkin güvenilir ve güncel verilerin bulunmamasının sıkıntısını çekmektedir.

Lezbiyen, eşcinsel, biseksüel, transseksüel ve interseks bireylerin (LGBTI) temel haklarının korunması konusunda ciddi endişeler bulunmaktadır. Eşcinselliği, "psikoseksüel bir rahatsızlık/hastalık" olarak tanımlayan askerî disiplin sistemi ya da TSK Sağlık Yeteneği Yönetmeliği'nde herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Ocak 2018'de çıkarılan yeni Genel Kolluk Disiplin Hükümleri Hakkındaki Kanun'da, "anormal/sapık" davranışların güvenlik personelinin görevden alınması için gerekçe oluşturduğu ifade edilmektedir. "İzinsiz gösteriye katıldıkları" gerekçesiyle aktivistler hakkında dava açılmıştır. Aralarında Ankara, Adana ve İstanbul'un da bulunduğu çeşitli illerde, LGBTI etkinlikleri ve onur yürüyüşleri yasaklanmış ya da polis tarafından engellenmiştir. LGBTI etkinlikleri resmi izin alınmaksızın sadece kapalı yerlerde yapılabilmektedir. 2018'de Yargıtay, LGBTI bireylerinin "sapık" olarak nitelendirilmesini ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirerek, nefret söylemi konusunda 2015'te oluşturduğu olumlu içtihadını değiştirmiştir. Devlet yetkililerinin ve medyanın, LGBTI bireyler aleyhindeki nefret söylemleri rapor döneminde devam etmiştir. LGBTI bireylere karşı sindirme ve şiddet eylemleri büyük bir sorun teşkil etmeye devam etmektedir ve LGBTI bireylere karşı nefret söylemi, çoğunlukla ifade özgürlüğü sınırları içinde değerlendirildiğinden, etkili bir şekilde kovuşturulmamaktadır. Bu tür suçların ele alınmasına 44 yönelik özel bir mevzuat bulunmamaktadır. Tehdit edilen LGBTI örgütlerine sınırlı koruma sağlanmaktadır. LGBTI bireylere karşı ayrımcılık hâlâ yaygındır.

Azınlıklara yöneltilen nefret söylemleri ve tehditler ciddi bir sorun olmaya devam etmektedir. Bu durum medyada, ulusal, etnik ve dini grupları hedef alan nefret söylemlerini de içermektedir. Filistin'deki çatışma nedeniyle basında yer alan ve kamu görevlilerince dile getirilen anti-semitizm yanlısı söylemlerde artış görülmüştür. Ayrıca, ders kitaplarında kalan ayrımcı atıfların silinmesi için bu kitapların gözden geçirilmesi gerekmektedir. Azınlıkların ibadethanelerine yönelik saldırı veya tahrip eylemleri devam etmiştir; bunlar hakkında soruşturma başlatılması gerekmektedir. Azınlıkların okullarına yönelik devlet destekleri önemli ölçüde azalmıştır. Ancak, hükümet ve azınlık temsilcileri arasındaki görüşmeler devam etmiştir. Örneğin Cumhurbaşkanı Erdoğan, "Ekümenik" Rum Ortodoks Patriğini ağırlamış ve Patriğin İstanbul Büyükkada'da yer alan Rum yetimhanesinin korunması ve

restorasyonuna yönelik destek talebini görüşmüştür. Azınlık vakıflarıyla ilgili olarak, 2013'ten bu yana gayri-müslim azınlık vakıflarının seçim usullerine ilişkin bir düzenleme yapılmamıştır. Bu konuda bir düzenlemenin olmaması sebebiyle, söz konusu vakıflarda kurul üyelerinin seçimi yapılamamaktadır. Ermeni Patriği seçim süreci, İstanbul Valiliği tarafından durdurulmuştur. Azınlıklar ile ilgili olarak, Avrupa standartlarına uygun şekilde, dil, din, kültür ve temel haklara saygı gösterilmesi ve bunların korunması henüz tam olarak sağlanamamıştır. Gayrimüslim azınlıkların mülkiyet hakları ve mülkiyet haklarına ilişkin tüm hususları kapsayan mevzuatın gözden geçirilmesi konusu hâlen çözümlenmemiştir. Venedik Komisyonunun 2010'da 45 vurguladığı üzere, Türkiye reform sürecine devam etmeli ve tüm gayrimüslim cemaatlerin tüzel kişilik kazanmalarına imkân verecek yasal düzenlemeleri çıkarmalıdır.

Roman vatandaşlara yönelik ulusal stratejinin (2016-2021), özellikle SIROMA IPA projesinin tamamlanmasının ardından yeterli bütçe tahsis edilmesiyle hızlandırılması gerekmektedir. Hâlen bulgulara dayalı politikalara, ölçülebilir göstergelere ve takvime bağlı hedeflere imkân veren somut veri bulunmamaktadır. 2016-2018 dönemini kapsayan bir önceki eylem planının ardından acilen yeni bir eylem planının kabul edilip uygulamaya konulması gerekmektedir. Yerel makamların, stratejinin etkili bir şekilde uygulanması için sürece tam anlamıyla dâhil edilmesi ve ilgili olduğu durumlarda yerel stratejileri/eylem planlarını kabul etmeleri gerekmektedir. Strateji İzleme ve Değerlendirme Kurulunun güçlendirilmesi ve daha düzenli olarak toplantı yapması gerekmektedir. Roman STKlar'dan oluşan daha geniş bir grubun Kurula dâhil edilmesi gerekmektedir. Haziran'daki genel seçimlerinin ardından, iki Roman milletvekili Meclise girmiştir. Romanlar, çoğunlukla temel kamu hizmetlerinden yoksun kalmaktadırlar, yardıma muhtaçtırlar ve genel olarak oldukça kötü barınma koşulları altında yaşamaktadırlar. Kentsel dönüşüm projeleri, esasen Roman yerleşim yerlerini etkilemeye devam etmekte ve tüm aileleri yerlerinden olmaya zorlamaktadır. Eğitim alanı ile ilgili olarak, Roman çocuklar kaliteli eğitime erişim konusunda ilave zorluklar yaşamaktadır ve Roman mahallelerdeki okullara ayrılan kaynak çoğunlukla yetersiz düzeydedir. Eğitime yetersiz erişim ve yüksek seyreden okulu bırakma oranları, özellikle ortaokul ve lise düzeyinde olmak üzere, devam etmektedir. Okul öncesi eğitime katılım hâlen çok düşüktür. Roman vatandaşlar için uzun süreli kayıtlı bir iş bulmak zordur. Roman vatandaşlarının istihdam oranı yüzde 31 civarındadır. IPA tarafından finanse edilen SIROMA projesinde pilot çalışması yapıldığı şekilde, bölgesel düzeyde koordineli ve hak temelli bir kamu hizmeti sunulmasına yönelik yaklaşımın yaygınlaştırılması gerekmektedir. İlk defa yapılacak olan Türkiye-AB Ortak Roma Semineri, başlangıçta planlanan aksine 2018'de gerçekleşmemiştir.

Kültürel haklar konusunda hükümet, kamu hizmetlerinin Türkçe dışındaki dillerde sunulmasını yasal hâle getirmemiştir. İlk ve orta dereceli okullarda anadilde eğitim imkânının önündeki yasal kısıtlamalar devam etmektedir. Kürtçe, Arapça, Süryanice ve Zazaca üniversite programlarının yanı sıra devlet okullarında Kürtçe seçmeli dersler verilmeye devam edilmektedir. Kürt dili ve edebiyatına yönelik özel kısıtlamalar bulunmaktadır: bir kısmı terörle ilgili soruşturmalarda karşı karşıya kalan Kürt akademisyen ve okutmanların meslekten ihraç edildiklerine, Kürt STK'larının ve kurumlarının kapatılmasına, Kürt medyasına yönelik baskılara ve Kürtçe kitapların yasaklanmasına ilişkin kayıtlar bulunmaktadır (bkz. Fasıl 10-Bilgi Toplumu ve Medya). Güneydoğu'da, önemli Kürt şahsiyetleri ve olayları anma amaçlı birçok anıt ve eser ile iki dilli tabelalar, atanan kayyumlar ve ilgili makamlar tarafından kaldırılmıştır. Devlet Tiyatroları, Devlet Opera ve Balesi, Temmuz 2018'de yayımlanan Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile yeniden yapılandırılmıştır. Yeni tesis edilen Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Politikaları Kurulunun kültürel kurumlara özerklik tanıyıp tanımayacağı zamanla görülecektir.

2.2.2 Fası 24: Adalet, Özgürlük ve Güvenlik

Düzenli ve düzensiz göç

Kurumsal çerçeve ile ilgili olarak, Temmuz 2018’de Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile ilk defa oluşturulan dokuz Cumhurbaşkanlığı Kurulundan biri de Güvenlik ve Dış Politikalar Kuruludur. Eylül 2018’de yayımlanan bir Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile oluşturulan Göç Kurulu, Türkiye’nin göç stratejisinin belirlenmesi, koordinasyonu ve uygulanmasından sorumludur ve İçişleri Bakanının başkanlığında toplanmaktadır. Eylül 2018’de yayımlanan bir Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile şu kurumlar lağvedilmiştir: daha önce Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu uyarınca kurulan Göç Politikaları Kurulu, sivil toplum temsilcileri ve akademisyenlerin katılımıyla oluşturulan Göç Danışma Kurulu, Düzensiz Göçle Mücadele Koordinasyon Kurulu. Temmuz 2018’de yayımlanan bir Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) bünyesinde Düzensiz Göçle Mücadele Dairesi Başkanlığı oluşturulmuştur.

Çevre

Türkiye yatay mevzuat alanında belirli düzeyde hazırlıklıdır. Mekânsal Veri Altyapısının Kurulması Direktifi’nin uygulanması hâlâ başlangıç aşamasındadır. Çevresel Etki Değerlendirmesi Direktifi’nin nasıl uygulandığıyla ilgili endişeler bulunmaktadır. Çevresel konulara ilişkin mahkeme kararlarında hukukun üstünlüğünün uygulanması ve halkın katılımı ile halkın çevresel bilgiye erişim hakkına dair hâlâ şikâyetler bulunmaktadır. Türkiye, Aarhus Sözleşmesi’ne hâlâ taraf değildir. Stratejik önemi haiz yatırım projeleri için lisans verme konusundaki kısıtlamalar ile diğer kısıtlamaları kaldıran 2016 tarihli kanun önemli bir endişe kaynağıdır. Sınır aşan istişarelere dair usuller henüz AB müktesebatına uyumlu hâle getirilmemiştir. Stratejik Çevresel Değerlendirme Direktifi hâlihazırda bazı sektörlerde uyumludur. Çevresel sorumluluk konusundaki uyum hâlâ sınırlıdır.

EK I – TÜRKİYE İLE AB ARASINDAKİ İLİŞKİLER

İkili mali yardım konusunda Komisyon, Ağustos 2018’de Türkiye için gözden geçirilmiş Endikatif Strateji Belgesini kabul ederek AB mali yardımının, genişleme stratejisinin temel unsurlarına daha fazla odaklanmasını sağlamıştır. Ayrıca bu revizyonla, Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı’nın bütçesi; düşük hazmetme kapasitesi, performans eksikliği ve reformlardaki gerileme nedeniyle 2018- 2020 dönemi için 759 milyon avro azaltılarak önemli miktarda kesintiye uğramıştır. 2018 için yapılan toplam tahsis 387 milyon avrodur. Bu tahsisin kapsamı altında, temel haklar alanındaki faaliyetleri desteklemek, Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki insandan insana iletişimi geliştirmek amacıyla Türkiye’nin Birlik programlarına ve ajanslarına katılımının ortak finansmanını sağlamak ve sivil topluma destek (12,4 milyon avro) sağlamak üzere tasarlanmış olan ve 110,8 milyon avroluk AB katkısından oluşan yıllık program yer almaktadır. Çevre ve iklim eylemi, eğitim, istihdam ve sosyal politikalar, rekabetçilik ve yenilik ile ulaştırma alanlarındaki çok yıllı eylem programları için 145 milyon avro tutarında bir AB tahsisatı gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, tarım ve kırsal kalkınma programına 131 milyon avro tahsis edilmiştir.